
ČLANCI

UDK 316.7:37>(436)

(111-118)

*Thomas Bauer**

Zemlja planina

Skica medijske pedagogije u Austriji

Summary

The author analyzes the Austrian development of media pedagogy, which was first taught under the influence of religious circles; eventually, it became established at respectable universities. Placed within the context of communications, media pedagogy today addresses both the society of communication and the communication of society from a third-person point of view.

However, the study of media has become the study of technology. A thorough media pedagogy should include more than the discussion of today's tools of communication. Those studying the media should also be media literate—in other words, the pedagogy needs to move beyond the practical and include the theoretical.

Platforms of discourse that represent universal, theoretical development in education throughout Europe can be rooted in Austria, too. Through pedagogy, and not just media pedagogy, Austria can discuss the media through many points of view.

Ključne riječi: medijska pedagogija, fobije, kultura, društvo, komunikacije

* Dr. sc. Thomas Bauer je redovni profesor na Sveučilištu u Beču

Metaforična slika Austrije

Da počnemo metaforom: zemlja planina ima – upravo zbog toga – i puno dolina. Takva topografija – promatrana iznutra – odjeljuje, izolira, stvara autogene klimatske zone, te potpomaže autohtonim kulturnim zonama; no promatrano izvana takav topomorfem se zbog manjine i jednostavnosti, razumijeva (rado) kao suvisao i u sebi zatvoren, doduše kroz granice prema drugim područjima, očito kao priključena tvorevina. Slika se može mnogostruko prenositi – čak na povijest i status medijske pedagogije u Austriji: puno pojedinačnih aktiviteta, slaba povezanost, tvrdokorna stajališta i u pojedinačnim slučajevima duboko ukorijenjene religiozno-moralne fobije, ne postoje površine dostižnih razvitaka u pogledu profesionalizacije i didaktizacije, još uvijek je usmjerena na medije i njihovo pretpostavljeno djelovanje, umjesto na korisničke kulture i njihove ambicije, još uvijek je fokusirana na recipijente i odlučna je proces socijalizacije izložiti prema ulogama umjesto kulturno-teoretski. Naime, tu se može djelotvornije intervenirati, između ostalog je i u (moralnom) sukobu s programskim poduzećima, te se još uvijek iznova brani poštovanje tradicije, što se smatra austrijskim kulturnim dobrom – i ipak sve je to opet suprotstavljeno neobičnim projektima¹ s ambicijama otvorenog i upravo stoga samog u sebi komunikacijski okrenutog društva.

Počeci, pokušaji, usponi, padovi

U Austriji se relativno rano (1960-ih godina) razvila medijsko-pedagoška radna scena, koja je prvenstveno (prije svega od vjerski usmjerene pedagogije)² bila orijentirana na film, a poslije na vodeći medij, televiziju, te se tijekom teoretskog razvitka i didaktičnog preokreta medijske pedagogije ipak počela usmjeravati na sve medije i medijske formate. Postoji više razina na kojima se korak po korak razvijala takva veza tematizacije i radnje: prije

¹ Kao primjeri u ovom kontekstu su spomenuti: Ured za posredovanje kulture grada Beča, aktivnosti Medijskog centra grada Beča, projekt „Offenes Community Fernsehen“ u Beču

² Usporedba Zöchbauer, Franz (1974): Von der Medienerziehung zur Kommunikationserziehung. In: Jugend, Film, Fernsehen (1): 9 -13. Usporedba više puta prerađenih medijskih odluka austrijskog Ministarstva za izobrazbu iz 1973. godine

svega na razini pedagoške prakse, vjerski orijentirano, čak i izvanškolski angažirano (filmski odgoj, medijski odgoj), poslije pak na razini školske prakse, orijentirano na načela nastave³ (medijska didaktika, medijska analiza), zastalo u različitim pokušajima profesionalizacije (medijsko poznavanje, medijsko učenje)⁴, te na kraju i na akademskoj razini, u izobrazbi (pojedinačno kao medijska pedagogija) i istraživanju (rudimentarno) relativno jako povezano za «mainstream» njemačkoga govornog diskursa – i ipak ponešto provincijski diferencirano, na primjer u težnjama za participativnom televizijom⁵. Medijsko-pedagoški «mainstream» razvio se iz dugo zadržanih pedagoški očuvanih⁶ osnova u kritički-analiitičke⁷, zatim u (nešto više euforično komentirane) koncepcije koje se odnose na radnju⁸, preko kompetentno-teoretskih vizija⁹ pak u kulturno-teoretski integrirane, ne više samo na medij kao objekt fokusirane studije, nego u one koje tematiziraju kulturnu uporabu medija¹⁰.

Kada se dođe do ove točke – prije svega samo konceptualno¹¹ – postaje jasno da je potrebno radikalno promišljanje u teoriji i praksi, kako

³ Na primjer: Bauer, Thomas A. (1979/80): *Medienpädagogik. Einführung und Grundlegung*. 3 Bde. Wien-Graz-Kön.

⁴ Na primjer: *Massenmedien spontan* (1978): *Die Zuschauer machen Programm*. Magazin Brennpunkte. Frankfurt. Fabris, Hans Heinz (1979): *Journalismus und bürgernahe Medienarbeit. Formen und Bedingungen der Teilhabe an gesellschaftlicher Kommunikation*. Salzburg. Baacke, Dieter/Kluth, Theda (Hg.) (1980): *Praxisfeld Medienarbeit. Beispiele und Informationen*. München. Projektbericht (1974): *Arbeiter machen Fernsehen*, Wien

⁵ Kölblinger, Josef/Geretschläger, Ingrid (1977): *Massenmedien. Medienerziehung ab der Grundschule*. Berufspädagogisches Institut des Bundes in Salzburg. Salzburg. Kunczik, Michael (1978): *Brutalität aus zweiter Hand*. Köln

⁶ Schwarz, R. (Hg.) (1971): *Didaktik der Massenkommunikation*, Bd. 1: *Manipulation durch Massenmedien – Aufklärung durch Schule?* Stuttgart. Wodraschke, Georg (Hg.) (1979): *Medienpädagogik und Kommunikationslehre*. München. Sturm, Herta (1968): *Masse – Bildung – Kommunikation*. Stuttgart

⁷ Baacke, Dieter (Hg.) (1973): *Mediendidaktische Modelle: Fernsehen*. München

⁸ Hipfl, Brigitte (2001): *Medien-Identitäten. Identifikationen, Imaginationen, Phantasien*. In: Busch, Brigitta, Hipfl, Brigitte, Robins, Kevin (Hg.) (2001): *Bewegte Identitäten. Medien in transkulturellen Kontexten*. Klagenfurt, 47 – 70.

⁹ Schludermann, Walter (2002): *Medienmündigkeit als gesellschaftliche Herausforderung*. In: Paus-Haase, Ingrid/Lampert, Claudia (Hg.), a.a.O.

¹⁰ z.B. Hipfl, Brigitte (1996): *Medienmündigkeit und Körpererfahrung. Medienkompetenz aus der Perspektive der Cultural Studies*. In: *Medien Praktisch* 20 (3): 32-35

¹¹ Usporedba Bauer, Thomas A. (1996): *Medienpädagogik. Ein umzuschreibendes Programm*. In: *Medien Journal*/3): 3 – 6. Paus-Haase, Ingrid/Lampert, Claudia (Hrsg.) (2002): *Medienpädagogik in der Kommunikationswissenschaft. Positionen, Perspektiven, Potenziale*. Wiesbaden.

bi se prevladala već kompetentna slabost (ne samo austrijske) medijske pedagogije.

Rastanci

Gdje god se u tom smislu postavljaju zahtjevi za novim preokretima – u svakom slučaju oni bi morali biti u nukleusu jedne nove programatike: na razini pedagoških i/ili komunikacijski-znanstvenih primjera. Osloboditi pogled značilo bi onda u prvoj liniji svjesno-kreativno mijenjati stajališta:

- Rastanak od kompenzacijskih ciljnih modela (medijske) pedagogije i od (povrh svega zamišljene kao unilinearne i unidirektivne strategije) modela socijalizacije na koje se ona oslanja, kroz što bi se dala šansa mladeži da izjednači moguća oštećenja (kroz kulminaciju znanja).
- Rastanak od na pojedinca orijentiranih, te pak istodobno svakog pojedinačno prema istoj shemi obrađenih modela pedagoških intervencija, zbog čega svaka pedagogija bude osumnjičena da želi dileme društva iznositi na leđima mladeži.
- Rastanak od predodžbe da društveno umetanje prvenstveno održava društvo na životu, a kao drugo da je ono dobro, koje bi bilo dokučivo samo ili prvenstveno preko kognitivne racionalnosti. Zbog toga se već po tko zna koji put vrijednost društva argumentira ekstrinistički: Čovjek treba znanje kako bi postigao društvene i/ili individualne ciljeve.
- Rastanak od onih «Know-How» znanja otkrnutih teoretskih tvorevina, koncipiranih na teorijama radnje (jer se u biti zanimaju za tehničke učinke) i/ili na teorijama uloga (jer se u biti zanimaju za homogenost). To s jedne strane znači odvojiti medijsku pedagogiku od empirijsko-analitičkog (često jednostrano psihološki usmjerenog) istraživanja djelovanja. S druge strane to znači osloboditi od teoretskih pojmova (na primjer pojma socijalizacije), koji sugeriraju da je pedagogija društveno racionaliziran i eksplicitan program postupka, kroz koji bi donekle u kulturno oblikovanje društva bio unesen jedan bez toga prirodni postupak bez ikakvih obmana.

Pedagogija je društveno konvencionalna kulturna intervencija i kulturna rekonstrukcija sa sredstvima kulturnih potencijala. Ni socijalizacija – čak i kada

bude tako usko povezana s predodžbama o nasljednim faktorima – nije prirodni događaj, nego kulturni pojam (kulturno određeno promatranje) kulturnog događaja. Čak i učinci (na primjer medija) kulturni su pojmovi (eksplicitno promatranje) kulturnog – i ne samo prirodnog – događaja, koji upravo zbog pripajanja kulturnih programa otvara modele stvarnosti i znanja preko puta «priča i diskursa»¹². U tom smislu pedagogija – čak i kada bude tako zatvoreno institucionalizirana – nije više, ali ni manje nego jedan među ostalima insceniran diskurs o smislu bivanja u svijetu i sa svijetom.

Mjesta novih vidika

Znači ako pedagogija – kao, u tom smislu, pedagoški samo-promatranje društva i njegove medijske kulture – svoju kompetentnost razvija na putu diskursa (koji je jednak podjeli društvenosti), i ako mi (prije svega) ostanemo pri tome da su mediji kulturno oblikovane veze socijalne prakse (i da samo u tom smislu uopće imaju nešto s našom predodžbom o komunikaciji), onda ona to može učiniti vjerodostojnim samo kroz (teoretsku, metodološku i didaktičku) uporabu pojmovnih potencijala, koji odgovaraju društvenoj stvarnosti komunikacije (koja isto nije prirodni, nego kulturni događaj o uporabi prirodnih sredstava) – a koja je sama po sebi dovoljno složena. Racionalnost (kulturna razboritost) komunikacije u tom je smislu kulturna, legitimira se kroz genezu kulture. Stoga što je kulturna razboritost kulture ta koja bivanju u svijetu i sa svijetom sva značenja ovog svijeta otvara (izmišlja), racionalnost kulture može biti samo program različitosti («diversity»)¹³.

Na taj način postavljena u kontekstu koncepcije autokonstrukcije kulture i komunikacije¹⁴, medijska pedagogija predstavlja se kao hermeneutski posredovana perspektiva otvaranja (promatranje treće razine) za kritično promatranje komunikacije društva i društva komunikacije. No, tako dugo koliko pedagogija kao i komunikacijsko znanje (znanje zabunom tako i tako) budu bili kreirani i primjenjivani kao alat (tehnologija, sic!), ti programi neće ništa drugo

¹² Schmidt, Siegfried J. (2003): *Geschichten & Diskurse. Abschied vom Konstruktivismus*. Reinbeck

¹³ Bauer, Thomas A. (2004): *Culture of Diversity. A Theoretical Orientation for the Cultural Practice of Social Cooperation*. www.thomasbauer.at/ Artikel

¹⁴ Schmidt, Siegfried J. (2003): *Geschichten und Diskurse*, a.a.O., S. 38 ff

tematizirati (objašnjavati, propagirati), osim mehanizama korištenja moći, čak ako će oni kroz eufemizme kao kompetentnost (medijska pismenost, «media literacy») biti pojmovno filtrirani. U tom smislu konačno se mora jasno reći: medijska pedagogija nije kutija za alat društva usmjerenog na optimalnu samoelaboraciju subjekta, nego je ono samo po sebi gradilište društva – u smislu objektivnosti tog obrata. A to znači da si jedno, samo za sebe zainteresirano društvo, može priuštiti medijsko-pedagoški (pa čak i institucionalizirani) diskurs, kako bi se kroz njega ne samo kritički aktivno i pasivno promatralo, nego i samo sebe pronašlo u kulturnoj različitosti.

Da to i u ovom smislu još jedanput jasno kažemo¹⁵: takva se opcija ne može postići kroz pedagoški (gdje god da jest) socijalizirano, nego samo kroz pedagoški podupirano socijalno medijsko korištenje. Socijalna medijska uporaba je ciljna formula, koja se teoretski, praktički i didaktički gradi na otvorenim i učenim koncepcijama. U vezi s medijski-društveno utemeljenim strukturama znanja i iskustva s jedne strane i oblicima društvenog spajanja, koji se sve više usmjeravaju na individualnost i neposredno susjedstvo¹⁶ s druge strane, komunikativno zamišljene medijske kulture važnije su nego ikad prije, jer se u njih sve više pohranjuju kulturni događaji priopćavanja značenja (medijske škole, medijska religija, medijska demokracija, medijska kultura, i drugo). Znači sve je češći izazov široko posredovane kulture socijalne medijske uporabe, koja se treba (civilno-) društveno usidriti, zahtjev koji do sada teoretske koncepcije o komunikaciji i medijima umiješani u medijsko-pedagošku praksu, nisu mogli pravedno ispuniti, jer su:

- korišteni za modele pozadine, koji su previše trivijalni (prijevoz, transfer, proaktivno djelovanje),
- usmjereni jednostrano na psihološke, kao i jednostrano na psihičko-kognitivne potencijale kompetentnosti,
- nedovoljno polagali na potencijal sporazumijevanja različitosti (kroz) komunikacije/u, već na tradicionalne ciljne modele (sporazumijevanje suglasnosti).

U tom smislu se vjerojatno i «medijska pedagogija usmjerena na radnje» mora promatrati kritički: da se smatralo, da se kroz to i na taj način učenicima

¹⁵ Poredba Bauer, Thomas A.: Zweitwissenschaft oder Erschließungsperspektive? Zur Relevanz der pädagogischen Intervention in der Kommunikationswissenschaft. In: Paus-Haase, Ingrid/Lampert, Claudia, a.a.O. S. 21 -33

¹⁶ Taylor, Charles (2002): Formen des Religiösen in der Gegenwart. Frankfurt

i mladeži može prenijeti komunikacijska i medijska kompetentnost, da im se obećava opcija za novinarske tehnike, ne jednači samo uvježbavanjem klišeja uloga i totaliziranjem novinarske prakseologije, nego čini i općepoznatom sužavanje (medijsko-) pedagoške koncepcije, koja se zadovoljava time da (po mogućnosti) preporučuje društveno konvencionalizirane (socijalizirane) i sustavu lojalne uzorke medijske uporabe.

Dovoljno dugo je medijska pedagogija u Austriji bila – u teoriji i didaktici uvijek iznova usmjerena na organizacijske uzorke njemačkoga govornog stručnog diskursa – jedan između spoznaja empirijsko-analičkog medijskog istraživanja, kritički-normativno usmjerene znanosti o komunikacijama i pragmatiski usmjerene znanosti o odgoju (intencionalan socijalizacijski rad) određen diskurs o kratkoročnim i dugoročnim djelovanjima medija (vertikalna dimenzija) i njihova straha od difundiranja (rastapanja) u individualne i kolektivne životne arhitekture (stajališta, držanja, provođenje svakodnevice i životne kulture – horizontalna dimenzija). Tijekom rastuće lingvističke, ali i akademske propustljivosti u jednoj sve više povezanoj i umreženoj Europi čovjek se može nadati da će provincijska oholost (praktična medijska pedagogija kao kulturno distanciranje od austrijskog dnevnog lista «Krone») također postati anegdota kao i izrezivanje «za mlade nepodobnih» scena iz filmova. Možemo se samo nadati da će se na njezinome mjestu razviti medijsko-pedagoški diskurs, koji će s jedne strane otvoriti pogled za mogućnosti medijski posredovane socijalne prakse, dok će s druge strane posredovati između obitelji, škola, znanosti i obrazovne politike.¹⁷

Osim toga bi prije svega i postavljanje problema medijske pedagogije moralo biti integrirano u teoretsku i akademsku znanost o komunikacijama. Da li je (austrijska) znanost o komunikacijama spremna na to, ne ovisi samo o dobroj volji i katkada zamašnoj uviđavnosti ljudi koji rade studijske programe, nego na kraju o složenosti teoretskih programa koji se trenutačno koriste. Univerzalno-teoretski predstavljene platforme diskursa, koje se u europskom kontekstu razvoja obrazovanja tu i tamo razvijaju, počele su se zaustavljati i u Austriji. U tom smislu je zemlja planina – upravo zbog toga – zemlja (kulturnog) uspona. Na kraju čovjek dostiže puno mjesta s vidikom (promatračnice), što je – ne samo za medijsku pedagogiju – dobitak.

Prevela s njemačkog jezika: Kristina Benković

¹⁷ Poredba novih studijskih programa instituta za publicistiku i znanost o komunikacijama na univerzitetima u Klagenfurtu, Salzburgu i Beču